

KOVÁCS SZILVIA*

Özveg „tatár kán egy követsége” Nyugaton?

Were „Tatar Khan Özveg’s envoys” in the West in the 1330s? Some historians from the end of nineteenth century mentioned that an embassy from the Golden Horde was sent by the Khan Özveg to the papal court in Avignon in the 1330s. This mission was led by two Dominican friars and travelled via the Hungarian Kingdom and Venice to Avignon. Although the diplomatic relations between the Golden Horde and the papal court intensified during Özveg’s long rule, there was only one recorded embassy sent to Avignon by the Khan Özveg in 1340. The present paper’s aim is to identify the two Dominican friars who visited the Hungarian ruler’s court as well and to point out that they were not the khan’s envoys but two missionaries worked in the Crimea and they visited Avignon to report about their missionary achievements.

Keywords: Özveg Khan (r. 1312/13–1341), envoys, missionaries, Franciscus de Camerino, Richardus Anglicus, Marino Sanudo, the Crimea, Versacht, Millenus

Az Arany Horda virágkorának számító Özveg kán uralkodása idején (1312/3–1341) a mongolok nyugati birodalma és az avignoni pápaság között a diplomácia területén korábban ismeretlen intenzitású kapcsolatok tapasztalhatók. Ezt bizonyítják XXII. János (1316–1334) és XII. Benedek (1334–1342) pápák az Arany Horda uralkodójának, családja tagjainak, illetve rokonainak írt levelei.¹ Ugyancsak ebből az időszakból van tudomásunk az egyetlen olyan követségről, amelyet egy arany hordai uralkodó küldött Avignonba. A három fő vezető követség – akik közül a két itáliai valószínűleg a Krím félszigeten rendelkezett érdekeltségekkel, a harmadik, a ferences Magyarországi Éliás pedig Özveg idősebb fiának, Tinibeknek volt a bizalmasa – 1340 nyarán járt Avignonban, ahol szívélyesen fogadták őket, és különböző arany hordai címzeteknek írt pápai levelekkel hagyták el a várost.² A 19. században azonban többen feltételeztek egy másik, az 1330-as évek elejére tehető arany hordai követséget is, amely Özveg ordujától a Magyar Királyságon és Velencén keresztül ért Avignonba. Magyar nyelven erről a követségről a mérnök-történész, az angol–magyar kapcsolatok egyik első kutatója, Kropf Lajos számolt be egy rövid, mindössze kétoldalas publikációban a Századok 1899-ben megjelent számában.³ Kropf maga egy négy évvel

---

* A szerző az SZTE BTK Középkori Egyetemes Történeti Tanszék adjunktusa és az MTA–ELTE–SZTE Selyemút Kutatócsoport tudományos munkatársa.

¹ Az Arany Horda és Avignon közötti kapcsolatokra Özveg kán korában lásd Kovács 2020, 157–180.

² A követségre lásd Kovács 2020, 157–180.

³ Kropf 1899, 51–52.

korábban megjelent francia szerzőpáros tanulmányának a vonatkozó részét foglalta össze.⁴ A forrás, amely alapján mind a hárman Özbegtől érkező követekre következtek, a középkori velencei üzletember, diplomata és történétíró, az idősebb Marino Sanudo Torsellus egy a 19. század végén előkerült töredékesen fennmaradt levelének részlete. Az alábbiakban előbb röviden ismertetem a levél keletkezési körülményeit, majd a követjárásra vonatkozó tartalmát, végül pedig név szerint is beazonosítom a levélben említett két domonkos követet, és amellet érvelek, hogy ugyan valóban az Arany Horda területéről érkeztek Nyugatra, de nem Özbek kán követeiként.

Az 1270 körül gazdag kereskedőcsaládban született Marino Sanudo 1289 és 1333 között beutazta a Földközi-tenger keleti partvidékét kezdetben üzleti céllal, később Róbert nápolyi király (1309–1343) megbízásából pedig már diplomáciai küldetéseket is teljesített. 1343-ban vagy valamivel később halt meg. Sanudo leginkább a korabeli európai uralkodókat újabb keresztes hadjáratra buzdító munkájáról, az 1306 és 1324 között három redakcióban összeállított *Secreta fidelium Crucis super Terrae Sanctae recuperatione et conservatione*ről (A kereszt híveinek titkai a Szentföld visszaszerzéséről és megtartásáról) ismert. Ugyanakkor kiterjedt levelezést folytatott a kor számos jelentős személyiségével, ami Sanudo politikai, diplomáciai jártasságát és személyes kapcsolatait bizonyítja.⁵

1893-ban egy római antikváriumban bukkant fel egy ősnymtatvány kötésében talált két pergamenlap, amelyeken Sanudo addig publikálatlan levelei, levéltöredékei és más írásai olvashatók. A kilenc datálatlan írás közül kettőben volt a szerző megnevezve (*Marin Sanudo dit Torxel de Venixe*, illetve *Marins Sanudo dis Tourxelle, de la cité de Venise*), de a többi is egyértelműen ugyanahhoz a személyhez köthető.⁶ A források között volt Sanudo öt, korábban ismeretlen levele is. Ezek közül az egyik levéltöredék, amely a bennünket érdeklő követjárást említi, Pozzuoli püspökének szólt. A püspököt lehet azonosítani, akkor is, ha nincs megnevezve a levélben.⁷ 1324 és 1344 között ugyanis a város püspöke Sanudo egy honfitársa, a ferences Paulus de Venetiis (Velencei Pál), a 14. század egyik legtanultabb embere és korának legtermékenyebb ferences szerzője volt. Paulus különböző időszakokban diplomáciai feladatokat is ellátott. Sanudóval való kapcsolatát igazolja egyebek mellett, hogy miután Paulust kinevezték pápai penitenciáriusnak 1321-ben, ő vizsgálta meg XXII. János pápa megbízásából Sanudo *Liber secretorum*át, később püspökként Róbert nápolyi király tanácsadójaként az udvarban is többször képviselte Sanudo érdekeit.⁸

Sanudo munkája mellett több más, XXII. János pápa számára vagy környezetében írt korabeli forrás is azt igazolja, hogy Avignont akkoriban komolyan foglalkoztatta, hogy egy esetleges keresztes hadjárat során mire számíthatna a latin Nyugat a mongolok részéről.⁹ De nemcsak a pápai udvar, hanem a fekete-tengeri kereskedelemben ugyancsak érdekelt Ve-

⁴ de la Roncière – Dorez 1895, 21–44.

⁵ McCormick 1991, 1840; Tucci 1995, 1373–1374.

⁶ de la Roncière – Dorez 1895, 35, 43.

⁷ de la Roncière – Dorez 1895, 38–39.

⁸ Paulusra lásd 1. link: Fontana 2014.

⁹ Ilyen munka például Guillelmus Adam 1316–1317 után írt *De modo Sarracenos extirpandi* (A szaracénok kiirtásának módjáról) című traktátusa (Constable 2012), Jordanus Catalanus vagy Jordanus de Severac 1330 körül írt *Mirabilia descriptája* (Csodák leírása) (Yule 1863; Gadrat 2005) és az ugyancsak az 1320-as vagy 1330-as években keletkezett ismeretlen szerzőjű munka a *Le livre de l'estat du grant caan* (A nagykán vagyonának könyve) (Yule 1914, 89–103).

lence is igyekezett figyelemmel követni a mongol világban és a Bizánci Birodalomban történeteket. Így érthető Sanudo Paulusnak írt levelének töredéke.

Az erősen töredékesen fennmaradt levélben Sanudo arról számol be, hogy Özbec kán Arany Hordájából (*de Tartaria versus septentrionale hemisperium, de terra quam tenet Husbecco, imperator in illis partibus*) két domonkos érkezett a velencei dózséhez. A követség sok nyelvet ismerő két domonkos (*duo fratres Jacobini, scientes ydiomata plura*) tagját korábban már a magyar király, vagyis Károly Róbert (1308–1342) is tisztességgel fogadta és megajándékozta, majd elkísértette őket Ausztriába, mikor azok a Magyar Királyságon áthaladtak. Velencében Sanudo személyesen találkozott a két domonkossal, amikor azok átadták a dózsénak a leveleket, és arról is tud, hogy mielőtt visszatértek volna Keletre, a pápai udvartól elküldték őket a konstantinápolyi császárhoz.¹⁰

A levél és így a benne leírtak sincsenek datálva. A kiadói, de la Roncière és Dorez a levél megírását 1335 első hónapjaira, a két domonkos nyugati útját pedig 1334 ősze előtti időszakra teszik, úgy vélik ugyanis, hogy a domonkosok 1334 októbere körül indultak vissza Konstantinápolyon keresztül Keletre. A konstantinápolyi állomásról maga Sanudo is említést tesz, mikor azt írja, hogy a domonkosokat a bizánci császárhoz küldték, azok pedig egy onnan írott levelükben figyelmébe ajánlottak egy Jachinus de Cremona nevű embert,¹¹ aki pedig felbukkan Sanudo három másik, 1334 októberében, illetve decemberében kelt levelében is. Ezek alapján tudni, hogy a Keletet jól ismerő Jachinus 1334 végén tért vissza Nyugatra.¹² Ennek következtében datálható Sanudo Pozzuoli püspökének írt levele 1335 első hónapjaira, és ez elfogadhatónak is tűnik. A domonkosokkal kapcsolatosan azonban úgy vélem, hogy tévednek a levél kiadói, egyrészt mikor Özbec követeinek nevezik őket, másrészt, amikor XXII. János 1333-ban¹³ különböző mongol uralkodóknak és a mongoloknak írt leveleiről úgy gondolják, hogy e két domonkos vitte azokat magával Keletre.

Előbb vegyük szemügyre, hogy miért nem lehettek Özbec követei a domonkosok. Maga Sanudo sem nevezi őket annak, csak annyit ír, hogy az Arany Hordából érkeztek, azaz a két domonkos a szolgálkával az északi félteke felől jöttek Tatárországból, arról a földről, amelyet az azon területeken uralkodó Özbec birtokolt (*duo fratres Jacobini ... cum famulis suis venerunt de Tartaria versus septentrionale hemisperium, de terra quam tenet Husbecco, imperator in illis partibus*). Ráadásul hozzáteszi, hogy a testvérek északon élő keresztény uralkodók számos levelét vitték magukkal (*portantes litteras multas dominorum Christianorum qui degunt in septemtrione*). Ezzel kapcsolatosan két kérdés merül fel: ha Özbec követei lettek volna, akkor miért nem említi Sanudo, hogy a kántól vittek levelet? Továbbá kik lehetnek azok a keresztény uralkodók, akik Özbec birodalmában éltek? Ezekre később fogok válaszolni.

A két domonkos nyugati útjával kapcsolatban de la Roncière és Dorez előbb helyesen kizárják annak lehetőségét, hogy a domonkosok azokkal a követekkel lennének azonosak, akik 1338 tavaszán érkeztek a Jüan-császár Toghon Temür (1333–1368) és alán alattvaló-

¹⁰ de la Roncière – Dorez 1895, 38–39; Kropf 1899, 51–52.

¹¹ de la Roncière – Dorez 1895, 30.

¹² A két októberi levélben történő említését lásd Kunstmann 1855, 799, 812. A decemberiben való megjelenését pedig lásd de la Roncière – Dorez 1895, 34.

¹³ A két szerző 1333. év helyett 1334-re tette a Keletre küldött levelek datálását (de la Roncière – Dorez 1895, 30). A leveleket a helyes 1333. év alatt lásd Wadding 1733, 138–143.

inak leveleivel Hanbalikból (a mai Pekingből) Avignonba.¹⁴ Később azonban mellett érvelnek, hogy a két domonkos vitte Keletre a pápa 1334-ben (valójában 1333-ban) írt leveleit. Csakhogy ezeket a leveleket egyértelműen az a ferences Nicholas kapta, akit XXII. János 1333-ban nevezett ki hanbaliki érseknek, és 1334 késő őszen indult a székét elfoglalni.¹⁵ Tehát azoknak a leveleknek a keletre vitele nem köthető a domonkosokhoz.

1333-ból XXII. János pápának több olyan bulláját is ismerjük viszont, amelyekben név szerint is megemlíti két olyan keleten térítő domonkóst, akik azon év tavaszán és nyarán éppen Nyugat-Európában voltak. Az egyik forrás, a pápa 1333. július 2-i keltezésű levele, a zíkek¹⁶ Versacht nevű uralkodójának szövege. Ebből kiderül, hogy a Voszporo (gör. Boszporusz, ma Kercs) élén álló vezetőt, egy Millenus nevű alánt,¹⁷ aki akárcsak népe, görög rítusú keresztény volt,¹⁸ két domonkos, Franciscus de Camerino és Richardus Anglicus prédikációi meggyőzték arról, hogy ismerje el a római primátust, és vele együtt a szomszédos fejedelmet, „a zíkek királyát”, Versachtot is rávették a római egyházhoz való csatlakozásra.¹⁹ A különböző pápai levelekből a következő eseménysor rekonstruálható: a sokasodó megtérések következtében a két domonkos a Krím félszigetről elindult Avignonba, hogy személyesen számoljanak be az elért sikereikről XXII. János pápának, és kérjék tőle eredményeik intézményesítését. A pápa előbb 1333. május 22-én a Dijonban tartott Domonkosrendi általános káptalanon résztvevőknek írt levelében említi meg a két térítő sikereit,²⁰ majd 1333. július 2-án válaszolt Versachtnak, amely levelében gratulál a szikizmat elhagyóknak, és abban is szerepel Franciscus és Richardus.²¹ Később, eleget téve a domonkosok kérésének, a pápa eldöntötte a voszporói érsekség és a khersonészoszi (a mai Szevasztopol mellett) püspökség alapítását is 1333. július 5-én.²² A térítésben jeleskedő domonkosok is megkapták a jutalmukat, előbb Richardust nevezte ki khersonészoszi püspöknek (1333. július 16-án),²³ majd Franciscust a voszporói érsekség élére (1333. augusztus 1-én).²⁴ Úgy tűnik, hogy még ugyanannak az évnek a nyarán a térítők vissza is indultak keletre, mert a pápa kihasználva a két domonkos ortodox keresztények közötti térítésbeli tapasztalatait 1333. augusztus 4-én megbízta őket, hogy Konstantinápolyon áthaladtukban tárgyalja-

¹⁴ A mongol követség által hozott levelekre lásd Wadding 1733, 209–210; Moule 1930, 252–254.

¹⁵ Wadding 1733, 138–144, 460–461; vö. Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880, 523–524, 526, ahol nem minden Waddingnál szereplő forrás olvasható, így mások mellett a hanbaliki érseknek szóló felhatalmazás is hiányzik. Hanbalik második érsekére lásd még Golubovich 1919, 419–423 és Richard 1977, 152–153.

¹⁶ A zíkekre lásd Göckenjan 1997, 93–98.

¹⁷ Az alánokra lásd Göckenjan 1997, 98–105.

¹⁸ Az alánok kereszténységére lásd Fejős 2001, 36–44; Kovács 2009, 79–92.

¹⁹ Ripoll 1730, 197–198; Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880a, 525–526.

²⁰ Ripoll 1730, 197.

²¹ Ripoll 1730, 197–198; Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880a, 525–526.

²² *In terra Gothiae locus Cersona vocatus civitas et sedes episcopalis constituitur et Erectio ecclesiae metropolitanae Vosprensis, cui ecclesiae Cersonensis, Sevastopolensis etc. suffraganeae subduntur.* Ez utóbbival a khersonészoszi püspökséget más egyházmegyékkel együtt a voszporói érsekség alá rendelte (Theiner 1860, 347–349).

²³ Theiner 1860, 349–350.

²⁴ Ripoll 1730, 198; Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880a, 524–525.

nak a bizánci császárral.²⁵ Franciscus és Richardus 1333. szeptember 29-én még biztos Avignonban voltak,²⁶ tehát csak ezt követően utazhattak Konstantinápolyba.

Franciscus de Camerino és Richardus Anglicus személye és tevékenysége jól ismert a téma kutatói számára, de tudomásom szerint eddig nem kötötték össze őket a Sanudo leveleiben szereplő két domonkossal. A fentiek alapján úgy vélem, hogy Sanudo két, sok nyelven tudó domonkosa, akik az Arany Hordából a Magyar Királyság érintésével jutottak el Velencébe, majd Avignonba, nem más, mint a Krím félszigeten térítő Franciscus Camerino és Richardus Anglicus. Ők pedig nem Özbec kán, hanem két Krím félszigeti keresztény fejedelem, az alán Millenus és a zík Versacht követői voltak. A források tanúsága szerint a domonkosoknak őket és népeiket sikerült a görög kereszténységről Róma hitére téríteni. Ez pedig egyezik azzal, amit Sanudo ír, hogy keresztény uralkodók vidékéről érkeztek (*venientes ad ipsum ex parte illorum dominorum Christicolarum*) Nyugatra.

Azt ugyan nem tudni, hogy Franciscus és Richardus pontosan mikor hagyta el Krím félszigeti térítőhelyét és haladt át Magyarországon, valamint Velencén, annyi azonban biztos, hogy 1333 tavaszán már jártak Avignonban. Onnan pedig valószínűleg Dijonba mentek, hogy részt vegyenek a rendi gyűlésen.²⁷ A javasolt azonosítást támogatja az is, hogy Millenus és Versacht keresztények voltak, tehát tőlük származhattak a Sanudo által említett levelek („A testvérek északon élő keresztény uralkodók számos levelét vitték magukkal”). A forrásokból pedig kiderül, hogy miután 1333 nyarán egyiküket voszporói érseknek, másikat kherzonészoszi püspöknek nevezte ki XXII. János, az egyházmegyéikbe tartó, a görög keresztény tanításban járatos domonkosokat a Curia megbízta, hogy Konstantinápolyban tárgyaljanak az egyházi unióról a bizánci császár III. (Palaiologosz) Andronikoszszal (1324–1341), a pátriárkával és a görög klérussal. Ez összhangban áll a Sanudo levelében említettekkel, vagyis, hogy a két domonkost a konstantinápolyi császárhoz küldték, és arról a vidékről írott levelükben ajánlották Sanudo figyelmébe Jachinus de Cremonát.²⁸ Mindezek alapján tehát nincs semmilyen okuk feltételezni, hogy Özbec kán egy további követségéről lenne szó.

Bibliográfia

Források

- Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880a = Baronius, C. – Raynaldus, O. – Laderchius, J.: *Annales ecclesiastici*. Tom. XXIV. (1313–1333). Barri-Ducis–Parisiis–Friburgi Helv.
 Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880b = Baronius, C. – Raynaldus, O. – Laderchius, J.: *Annales ecclesiastici*. Tom. XXV. (1334–1355). Barri-Ducis–Parisiis–Friburgi Helv.

²⁵ Ripoll 1730, 201; Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880a, 515–516; vö. Richard 1977, 231–232. A két domonkos Konstantinápolyban 1334 folyamán részt vett egy Szentlélekről folytatott vitában is (Baronius – Raynaldus – Laderchius 1880b, 2).

²⁶ Schäfer 1911, 800.

²⁷ Talán az ő beszámolójuk is hozzájárulhatott a dijoni káptalan egyik döntéséhez, amely szerint a bizánci Perában és a krími Kaffában levő domonkos kolostorokban nyelviskolát kell létrehozni azon testvérek számára, akiket a pogányok közé küldenek (Reichert 1899, 220).

²⁸ *...autem ad imperatorem Constantinopol[itanum] missi fuerunt, de quibus partibus ab eis recepi litteras, in quibus mihi recommendabant expresse Jachinum de Cremona* (de la Roncière – Dorez 1895, 39).

- Constable 2012 = Constable, G.: *How to defeat the Saracens. Guillelmus Ade, Tractatus quomodo Sarraceni sunt expugnandi*. Text and translation with notes Constable, G. in collaboration with Chakravarti, R. – Constable, O. R. – Kolbaba, T. – Martin, J. M. Washington.
- Reichert 1899 = Acta capitulorum generalium ordinis praedicatorum. Vol. II. Ab anno 1304 usque ad annum 1378. In: *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica*. Rec. Reichert, B. M. Vol. IV. Romae.
- Ripoll 1730 = *Bullarium ordinis ff. praedicatorum*. Tom. II. *Ab anno 1281 ad 1430*. Ed. Ripoll, Th. Romae.
- Schäfer 1911 = Schäfer, K. H.: *Die Ausgaben der Apostolischen Kammer unter Johann XXII. Nebst den Jahresbilanzen von 1316–1375*. Band II. Paderborn.
- Theiner 1860 = Theiner, A.: *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita ab A Theiner*. Vol. I.: Ab Honorio III. usque ad Gregor. XII. 1217–1409. Rome.
- Wadding 1733 = Wadding, L.: *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*. Tom. VII. Ed. secunda. Romae.
- Yule 1863 = *Jordan [Catala] of Sévérac. Mirabilia descripta: The Wonders of the East*. Trans. by Yule, H. London.
- Yule 1914 = The Book of the Estate of the Great Caan. In: *Cathay and the Way Thither*. Ed. and trans. by Yule, H. 2nd ed. Revised by Cordier, H. Vol. III. London, 89–103.

Szakirodalom

- Fejős 2001 = Fejős B.: Az alánok és a kereszténység. In: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás*. Szerk. Felföldi Sz. – Sinkovics B. (Magyar Östörténet Könyvtár 15.) Budapest, 36–44.
- Gadrat 2005 = Gadrat, Ch.: *Une Image de l'Orient au XIVe siècle: Les Mirabilia Descripta de Jordan Catala de Sévérac*. Edition, traduction et commentaire. (Mémoires et documents de l'École des Chartes 78.) Paris.
- Golubovich 1919 = Golubovich, G.: *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Francese*. Tom. III. (dal 1300 al 1332). Quaracchi Presso Firenze.
- Göckenjan 1997 = Göckenjan, H.: Kelet-Európa népei a 13. századi magyar domonkosok útleírásaiban. *Aetas* [12]/2–3: 93–119.
- Kovács 2009 = Kovács Sz.: „Keresztények és régóta a rómaiak barátai.” A kaukázusi alánok és a kereszténység a 10. században. In: *Térités – megtérés: a világvallások terjedése Kelet-Európa népei között*. Szerk. Balogh L. – Kovács Sz. (Magyar Östörténeti Könyvtár 25.) Budapest, 79–92.
- Kovács 2020 = Kovács Sz.: Magyarországi Éliás, a ferences diplomata. In: „*Tűzben tisztult az arany s ezüst*” a XVII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia előadásai. Szerk. Dobrovits M. Dunaszerdahely, 157–180.
- Kropf 1899 = Kropf L.: Uzbégh tatár khán egy követsége a magyar udvarnál. *Századok* 33: 51–52.
- Kunstmann 1855 = Kunstmann, Fr.: Studien über Marino Sanudo den Älteren, mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe. *Abhandlungen der historischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 7: 697–819.

- Moule 1930 = Moule, A. C.: *Christians in China before the year 1550*. London.
- Tucci 1995 = Tucci, U.: Sanudo, Marin d. Ä. (1270–1343). In: *Lexikon des Mittelalters*. Band VII. München, 1373–1374.
- McCormick 1991 = McCormick, M.: Sanudo Torsello, Marino. In: *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Ed. in chief Kazhdan, A. P. Ed. by Talbot, A-M. et al. New York–Oxford, 1840.
- Richard 1977 = Richard, J.: *La papauté et les missions d’Orient au Moyen-Âge (XIIIe–XIVe siècles)*. (Publications de l’École française de Rome 33.) Rome.
- de la Roncière – Dorez 1895 = de la Roncière, Ch. – Dorez, L.: Lettres inédites et mémoires de Marino Sanudo l’ancien (1334–1337). *Bibliothèque de l’école des chartes* 56: 21–44.

Linkek:

1. link: Fontana, E.: Paolino da Venezia, vescovo di Pozzuoli. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. [http://www.treccani.it/enciclopedia/paolino-da-venezias-vescovo-di-pozzuoli_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/paolino-da-venezias-vescovo-di-pozzuoli_(Dizionario-Biografico)/) a letöltés időpontja 2020. június 13.

Tartalomjegyzék

BALÁZS PÉTER	
A vallási (in)tolerancia keresztény alapjairól – újkortörténeti megfontolások	3
GICZI ZSOLT	
„Csonka hazánkban csonka minden öröm...” – Raffay Sándor evangélikus püspök és a történelmi Magyarország összeomlása.....	23
KOVÁCS SZILVIA	
Özveg „tatár kán egy követsége” Nyugaton?	35
KÖKÉNY ANDREA	
A telepesszabadság szerepe az amerikai nyugati terjeszkedésben – a Mayflower szerződés 400. évfordulójára.....	43
PÁSZTOR RENÁTA	
Az ukrán–orosz kapcsolatok alakulása Ivan Mazepa „átállásától” a poltavai csatáig – I. Péter levelezésének tükrében	55
PITI FERENC	
I. Lajos király lendvai vásáradohány: 1366?	69
POLGÁR SZABOLCS	
Avarok említése középkori földrajzi művekben.....	73
RÁBAI KRISZTINA	
Egy középkori pecsétnyomó azonosítására tett kísérlet	81
SZÁNTÓ RICHÁRD	
Ravennai Anonymus <i>Cosmographiája</i> és a korai magyar történet	101
SZÉKELY MELINDA	
„Gyolcsba, bíborba és karmazsinba öltöztél” (Jel 18,16) Textíliák és textilfestékek a principatus kori Római Birodalomban	127
TAMÁS ÁGNES	
A parlamentarizmus válsága karikatúrákon	138
TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ	
A <i>De administrando imperio</i> 38. fejezetének forrásai	155

VARGA BEÁTA

Az ukrainai kozákság és a magyarországi hajdúság genezisének összehasonlító vizsgálata.....171

ZIMONYI ISTVÁN

A török identitás a középkori nomádoknál Belső-Euráziában.....185

MEIRAMBEK ZSUMANGALIEV

A kumánok és a Rusz kapcsolatai a mongol hódításig.....201